

DESPRE DOUĂ INSCRIȚII PALEOCREȘTINE DE LA CALLATIS (MANGALIA)

ION BARNEA

În toamna anului 1983, săpăturile de salvare din partea de sud-vest a orașului Mangalia, jud. Constanța, unde în sec. IV-VI se afla cimitirul romano-bizantin al portului și orașului antic *Callatis*, au dus la descoperirea unei încăperi funerare boltite cu *dromos*, la 1,20 m adâncime față de nivelul actual al solului. Pe o scară cu cinci trepte se cobora în culoarul (*dromos-ul*) lung de 3 m, înaintându-se până la intrarea situată pe latura de est a cavoului subteran, de plan dreptunghiular (3,60 x 2,30 m și înalt de 2,18 m în creștetul tavanului boltit). Întreaga încăpere este construită din blocuri mici de calcar, fasonate cu grijă și legate cu mortar. Intrarea era închisă cu o lespede de calcar. Deasupra intrării și pe pereții laterali ai *dromosului* este pictată cu roșu câte o cruce cu capetele brațelor lățite. Deasupra crucii de la intrare este pictată de asemenea cu roșu o scurtă inscripție în limba greacă (fig.1). Înăuntrul cavoului este pictată cu roșu câte o cruce cu capetele brațelor lățite, la mijlocul fiecăruia din cei patru pereți. În plus, deasupra și dedesubtul crucii de pe peretele de vest este pictată cu roșu închis o altă inscripție în limba greacă (fig. 2). În cele patru colțuri ale încăperii funerare s-au găsit 11 schelete umane, iar la unul din scheletele din colțul de sud-est, o cruciuliță-relicvar de aur, cu o piatră roșie în mijloc. Pe baza urmelor de refaceri, vizibile atât la camera funerară cât și la *dromos*, a inventarului funerar, a formei crucilor și a inscripțiilor, s-a ajuns la concluzia că în desfășurarea lucrărilor de la acest important monument funerar au existat două, poate chiar trei faze de înhumări, la intervale de timp ce nu pot fi determinate precis. Cele două inscripții menționate aparțin celei de a doua fază, situându-se cronologic la sfârșitul sec.V - prima jumătate a sec. VI, adică în perioada Anastasius (491-518) - Iustinian (527-565), când provincia Scythia Minor, în general, și orașul *Callatis*, în special, au cunoscut ultima perioadă de mare înflorire¹.

În rândurile de față ne vom limita la examinarea celor două inscripții menționate, urmărind să aducem unele îmbunătățiri în lectura și interpretarea ce le-au fost date până acum.

1. Epifanie Norocel, *Pagini din istoria veche a creștinismului la români*, Buzău, 1986, p.170-173; Adrian Rădulescu - Virgil Lungu, *Le christianisme en Scythie Mineure à la lumière des dernières découvertes archéologiques*, în *Actes du XIe Congrès international d'archéologie chrétienne (21-28 sept. 1986)*, Rome, 1989, p. 2591-2593; Renate Pillinger, *Spätantike und frühbyzantinische Kultur Bulgariens zwischen Orient und Okzident*, Wien, 1986, p.99; Eadem, *Ein frühchristliches Grab mit Psalmenzitaten in Mangalia / Kallatis (Rumänien)*, în *Die Schwarzmeerküste in der Spätantike und im frühen Mittelalter*, Wien, 1992, p.98-102.

1. În cele trei publicații în care a apărut, lectura inscripției de deasupra intrării în încăperea funerară (fig.1) este următoarea:

a) Κύριε βοήθε μου
Κὲ λυτρώτω μου.²

b) Κύριε βοήθε μου
κὲ λυτρώτε μου.³

c) Κύριε βοήθε μου (μου)
Κὲ λυτρώτω μου (μου).⁴

Influențați de formula larg răspândită Κύριε βοήθει și necunoscând PS.18(19), 15, unde se află textul pe care-l reproduce inscripția de la Callatis, autorii celor trei publicații au trecut cu ușurință peste faptul că în primul rând al inscripției nu apare verbul βοήθει, ci βοηθέ, vocativul adjectivului (substantivului) βοηθός, "cel care vine în ajutor", "ajutorul" (v. Dicț. Bailly și Liddel-Scott, s.v.). Mai departe, după cum era de așteptat, autorii menționați au considerat cuvântul λυτρώτά tot verb. La aceasta a contribuit și faptul că ultima literă a acestui cuvânt se distinge mai greu cu ochiul liber, de unde și lectura urmată de interpretarea greșită: λυτρώτω sau λυτρώτε. În realitate, avem de-a face cu vocativul substantivului λυτρωτής-οῦ (ὁ), "Răscumpărătorul", "Izbăvitorul", "Mântuitorul" (v. Dicț. cit., s.v.). Pe baza acestor observații se poate afirma cu precizie că lectura inscripției de deasupra intrării în camera funerară subterană de la Callatis reproduce aidoma textul Ps. 18(19), 15:

Κύριε βοηθέ μου κ(αὶ) λυτρωτά μου.

"Doamne, Ajutorul meu și Izbăvitorul (Mântuitorul) meu".

2. A doua inscripție (fig. 2), existentă pe peretele de vest al cavoului, deși a fost just identificată de prof. vieneză R. Pillinger cu textul Ps 22(23), 4, a fost citită, transcrisă și interpretată greșit de această autoare și de către ceilalți;

a) +ΟΥΦΟΒΗΘΗC OMEKA | + IKYPIE | +KAOTICYMETEMOY.⁵

b) Οὐ φοβηθήσομε κα+ι Κύριε+ κα(ι) ὅτι σὺ μετ'έμου.⁶

c) Οὐ φοβηθήσομε κατι Κύριε+ κα'οἷς συ μετ'έμου.⁷

Greșala tuturor celor care au publicat această inscripție pornește de la faptul că au luat drept rândul 2 al ei și cele două cuvinte adăugate în dreapta crucii celei mari din mijloc și au socotit ca rândul 3 rândul 2. De observat că inscripția a fost pictată, nu pe pietre, ci pe straturile orizontale continui de mortar dintre pietre, primul rând al acesteia deasupra și al doilea dedesubtul crucii celei mari, cu capetele brațelor lățite, pic-

2. E. Norocel, *op. cit.*, p.170.

3. A. Rădulescu - V. Lungu, *op. cit.*, p.2591.

4. R. Pillinger, *Ein frühchristliches Grab.*, p. 99.

5. R. Pillinger, *Spätantike u. frühbyz. Kultur.*, p.99; Eadem, *Ein frühchristl. Grab.*, p.99.

6. E. Norocel, *op. cit.*, p. 170.

7. A. Rădulescu - V. Lungu, *op. cit.*, p.2592.

Fig. 1. Inscriptia de deasupra intrării în încăperea funerară de la Callatis.

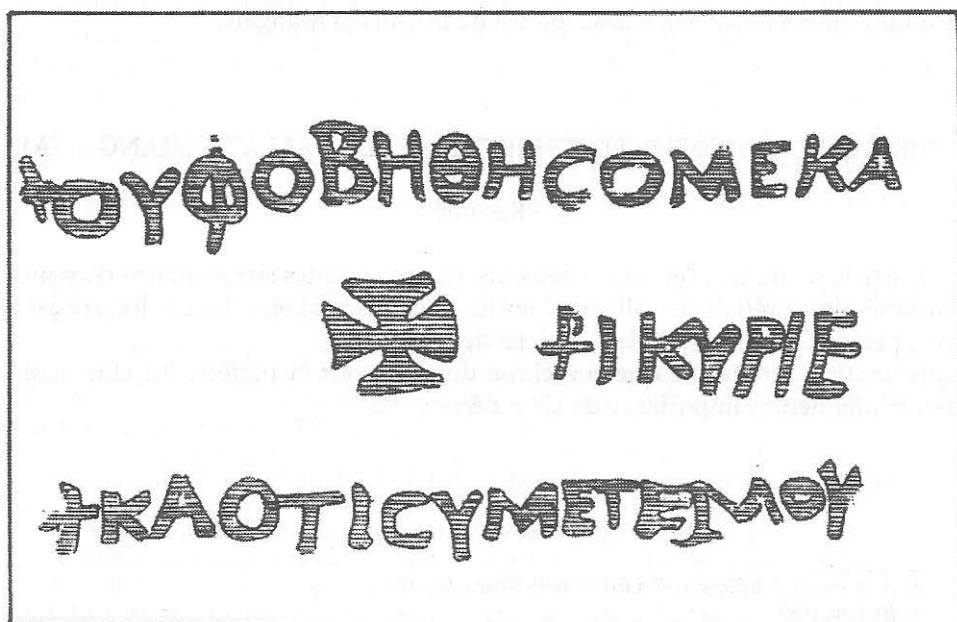

Fig. 2. Inscriptia de pe peretele de vest al încăperii funerare de la Callatis.

tată mai înainte de asemenea pe strat de mortar. Deoarece stratul de mortar pe care a fost pictat rândul 2 al inscripției era întrerupt de o gaură pătrată pentru una din cele patru grinzi de lemn transversale, care se aflau aici, cele două cuvinte care alcătuiau sfârșitul textului n-au mai fost înscrise, cum era normal, dedesubtul rândului 2, din cauză că aici nu se mai afla strat de mortar, ci deasupra lui, pe stratul de mortar dintre primul și al doilea rând, în dreapta crucii celei mari⁸. Dacă dedesubt s-ar mai fi aflat un strat de mortar, inscripția ar fi fost continuată și încheiată, ca al treilea rând, pe acest strat. Dar el ne mai existând, s-a recurs la procedeul amintit. Așa se explică prezența ultimelor două cuvinte ale ei, în dreapta crucii celei mari din mijloc, ca o continuare a cuvintelor existente imediat în rândul al doilea de dedesubt, nu ca o "întrerupere a inscripției"⁹. Înaintea celor două cuvinte a fost pictată, ca semn de început, crucea monogramatică , deși nu era nevoie, după cum nici înaintea rândului 2 nu trebuia pictat semnul crucii, care separă în două cuvântul grec κακά ("rele"), ce continuă din rândul 1 în rândul 2 al inscripției. Crucea monogramatică a fost pictată aici și pentru că alături se mai afla o cruce simplă - crucea cea mare, din mijloc. Altfel este probabil că ar fi fost pictată tot o cruce simplă, ca la începutul rândurilor 1 și 2.

În lumina observațiilor de mai sus, apare clar că lectura inscripției de pe peretele de vest al cavoului de la Callatis trebuie să fie următoarea:

+Οὐ φοβηθήσομ(αι) κακά, ὅτι σὺ μετ'ἐμοῦ (ε)ἶ, Κύριε

"Nu mă voi teme de rele, pentru că Tu cu mine ești, Doamne" (Ps. 22 (23), 4).

Din cele expuse mai sus rezultă că nu numai una, ci ambele inscripții pictate pe cavoul de la Callatis reprezintă citate din Psalmi, ceea ce, după câte cunoaștem, constituie o raritate pentru astfel de monumente din perioada creștinismului timpuriu. De aici și importanță deosebită a descoperirii de la Callatis-Mangalia.

DEUX INSCRIPTIONS PELÉOCHRÉTIENNES DE CALLATIS (MANGALIA)

- Résumé -

L'article se limite à l'étude de deux inscriptions peintes sur les parois d'un monument funéraire chrétien de Callatis. Dans les deux inscriptions, dont la lecture est corrigée à présent, on reconnaît des citations des *Psaumes*.

Ce phénomène représente quelque chose de rare pour la période du christianisme récent et augmente l'importance de cette découverte.

8. A se vedea R. Pillinger, *Ein frühchristl. Grab.*, fig. 17.

9. *Ibidem*, p.99.

10. Lectura Χριστέ Ἰ(ησοῦ) Κύριε (R. Pillinger, op. cit., p. 99-100), nu pare justă. De obicei, pentru prescurtarea numelui Χριστός se folosește monograma *chi-rho* , nu crucea monogramatică , așezată aici sub influența crucii mai mari de alături și a crucilor de la începutul fiecărui rând al inscripției.